

МИКОЛА АНАТОЛІЙОВИЧ САМБОР,*кандидат юридичних наук,**член-кореспондент Національної академії наук вищої освіти України,**депутат Прилуцької районної ради,**Головне управління Національної поліції в Чернігівській області,**Прилуцький районний відділ поліції, сектор моніторингу;* <https://orcid.org/0000-0002-0446-3892>,*e-mail: nikolas783@ukr.net***ЗАКОННІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ З ДОТРИМАННЯ ПРАВ,
СВОБОД ТА ІНТЕРЕСІВ НЕПОВНОЛІТНІХ У СПРАВАХ
ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Статтю присвячено аналізу розуміння та особливостей реалізації принципу законності в діяльності суду під час розгляду справ про адміністративні правопорушення. Дослідження зосереджено на емпіричному аспекті застосування судами Конституції та законів України стосовно дотримання прав і свобод людини під час провадження у справах про адміністративні правопорушення щодо окремих категорій громадян, які потребують додаткового захисту, – неповнолітніх. Адміністративно-правозастосовна практика демонструє, що суди першої та апеляційної інстанцій, користуючись власною правосвідомістю, застосовують до неповнолітніх адміністративні стягнення, не передбачені законом, тим самим нехтуючи принципом законності в діяльності органів державної влади. Досліджено питання права на захист неповнолітніх та представництва неповнолітніх у справах про адміністративні правопорушення. Як вбачається, суди вказують, що право на захист неповнолітніх не є обов'язком державних органів, а є лише правом неповнолітнього. Водночас слід зауважити, що представництво інтересів неповнолітньої особи викликане тим, що вона не наділена повною правоздатністю та дієздатністю, а отже, не здатна самостійно використовувати та здійснювати свої права і свободи.

Фидуціарний характер рішень знаходить відгук серед сторін справи та в соціальному середовищі, сприяючи утвердженню авторитету влади через довіру до її інститутів і суб'єктів, уповноважених вирішувати спори та усувати конфліктність у відповідних суспільних відносинах.

Ігнорування принципу законності в конкретних судових справах призводить до формування прецедентної практики для судів першої інстанції щодо застосування норм позитивного права у контексті принципу законності. Як наслідок, знижується ефективність адміністративно-деліктного права як здатності його норм урегулювати суспільні відносини, що виникають через учинення адміністративних правопорушень, відповідно до інтересів суспільства. Саме інтереси суспільства виступають основою для прийняття таких норм і визначають їхні цілі та завдання з дотриманням принципів верховенства права, прав і свобод людини та законності. Ефективність адміністративно-деліктного права має передусім спиратися на те, що право виступає універсальним регулятором суспільних відносин. Отже, його ефективність повинна реалізуватися в застосуванні норм у фактичних суспільних відносинах, тобто відповідно до норм інтересів суспільства.

У зв'язку із цим надзвичайно чутливим для кожного індивідуума є розуміння порушень принципу законності під час застосування заходів юридичної відповідальності, зокрема адміністративної. У згаданому контексті законність у застосуванні адміністративної відповідальності до неповнолітніх є надзвичайно важливою складовою. Поряд із забезпеченням неухильного виконання законів органами державної влади цей принцип суттєво впливає на правові знання, правову культуру молоді та нового покоління населення країни. Він формує їхнє ставлення до держави загалом та до її інститутів, зокрема суду, а також зміцнює довіру до держави як інституції.

Ключові слова: *законність, суд, неповнолітній, права неповнолітнього, провадження у справі про адміністративне правопорушення.*

Оригінальна стаття

ВСТУП. Реалізація інтересів учасників суспільних відносин із дотриманням їх прав – це довгий баланс та свободи використання й здійснення є одним із найважливіших і

найпріоритетніших завдань держави в суспільстві. Досягнення балансу інтересів, обмеження сваволі держави, а точніше державного апарату та його посадових осіб, підкорення держави суспільним інтересам відображається в конституційних нормах, які, власне, і формують фундамент для взаємодії особи, суспільства і держави, справедливого балансу інтересів цих суб'єктів.

Досягнення проголошених цілей можливо крізь призму обмеження втручання держави у приватну сферу життєдіяльності особистості, з одного боку, та створення сприятливих умов державою для її реалізації – з другого, що зумовлює необхідність передбачуваності та прогнозованості діяльності держави в соціальному середовищі.

Роздуми щодо згаданого питання дозволяють стверджувати про те, що в діяльності органів державної влади визначальною є законність діянь, тобто їх відповідність нормативним приписам, а також використання адміністративного розсуду виключно в межах закону або нормативно-правових актів, які, своєю чергою, мають відповідати закону, що забезпечує ієрархію нормативно-правових актів та норм.

Принцип законності залишає багато питань до свого змістовного наповнення та його дії в системі права. Як результат, чимало науковців предметом своїх досліджень обирає саме принцип законності, його дію в тій чи іншій галузі права і законодавства, формування єдиної доктрини, спрямованої на утвердження сталих підвалин застосування цього принципу у сфері правотворчості та законотворчості, а також правозастосування. Водночас незаперечним залишається й те, що принцип законності – це не лише критерій, а заздалегідь узгоджений базовий фундамент організації діяльності органів державної влади (всіх її гілок). Він містить наперед окреслений алгоритм (механізм) дій, що гарантує більш високий рівень фундаментальної побудови правової системи, системи законодавства та регулювання суспільних відносин, а саме верховенство права, забезпечення таких його складових, як правова визначеність, правова передбачуваність і правова очікуваність поведінки представників органів влади щодо особи.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є дослідження особливостей реалізації принципу законності під час провадження у справах про адміністративні правопорушення в судах, а також актуальних проблем ефективності вказаного принципу в адміністративно-деліктному праві.

Для досягнення окресленої мети необхідно вирішити такі завдання: 1) з'ясувати зміст

принципу законності й ефективність його дії в адміністративно-деліктному праві; 2) провести моніторинг судової адміністративно-деліктної правозастосовної практики з урахуванням виконання принципу законності; 3) проаналізувати дію принципу законності під час ухвалення рішень у справах про адміністративні правопорушення.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Дослідженням принципу законності опікувалися як знані, так і молоді вчені, зокрема В. Авер'янов, О. Бандурка, Ю. Битяк, М. Журавель, Т. Коломоєць, В. Колпаков та ін. Вивчення принципу законності під різними кутами ставало предметом багатьох дисертаційних досліджень, однак кожне з них залишало по собі низку питань для дискусій, важливість яких як для індивідууму, так і соціуму не викликає сумнівів.

Рефлексія навколо принципу законності дозволяє сформулювати основні міркування щодо цього поняття та особливостей його дії. Водночас практика правозастосування, яка ґрунтується на принципі законності, а також правовій культурі, правових знаннях, уміннях та навичках суб'єктів правозастосування, подекуди демонструє зовсім інші підходи як до розуміння принципу законності, так і особливостей його застосування, що позначається на правозастосовній практиці та суспільних процесах і відносинах, зокрема на формуванні інституту фідучіарності до державної влади в цілому та судової гілки зокрема.

В. Бондар (2011) досліджувала особливості ухвалення рішень у справах про адміністративні правопорушення, розглядаючи їх як усвідомлений, творчо-вольовий акт. Підґрунтям такого акту є організаційна діяльність компетентної особи, змістом якої є владне волевиявлення в конкретній адміністративній справі в межах закону. Науковиця звертала увагу на процедури ухвалення таких рішень, удосконалення природи їх прийняття, проте залишила поза увагою питання законності ухвалення рішень і таких його складових, як обґрунтованість та вмотивованість, що негативно впливає на законність такого рішення і його сприйняття в суспільстві з огляду на згаданий принцип права. О. Жильцов (2007) у своєму дисертаційному дослідженні адміністративної відповідальності юридичних осіб також поза увагою залишає питання законності рішень у справах про адміністративні правопорушення, доступності та зрозумілості їхнього змісту, довіри до них як з боку осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності, так і соціуму, що істотно впливає на формування відповідної правової культури,

заснованої на усвідомленні принципів верховенства права та його складової – законності діяльності суб'єктів публічної адміністрації, наділених повноваженнями із застосування заходів адміністративної відповідальності. Згадані вище дослідження спрямовують подальші пошуки саме в річищі з'ясування дії принципу законності під час ухвалення відповідних рішень у справах про адміністративні правопорушення.

Маємо усвідомлювати й те, що позиція державної влади, зокрема її судової гілки, має ґрунтуватися на здобутках юридичної доктрини в розумінні змісту та дії принципу законності, який має втілюватися в діяльності держави, її органів, інститутів, окремих посадових осіб, забезпечуючи реалізацію інтересів суспільства та кожної особи. Саме принцип законності діяльності судової гілки влади гарантує упевненість особи в дотриманні її прав, свобод та інтересів, а також ефективності правових механізмів їх охорони, захисту та поновлення.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Методологічною базою дослідження став комплекс загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання, що обиралися відповідно до мети та завдання дослідження правових явищ. Зокрема, застосовувалися такі загальнонаукові методи, як метод аналізу та синтезу, метод сходження від абстрактного до конкретного, системний метод, герменевтичний метод. Логіко-семантичний і логіко-юридичний методи забезпечили ефективне використання мовних ресурсів у формулюванні аргументів і застосуванні дефініцій для обґрунтування результатів дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Конституцієдавець глибоко інтегрувався у сферу соціального регулювання, забезпечуючи правовими засобами поведінку державних органів у суспільстві. Представники цих органів мають суттєві переваги для реалізації як загальносуспільних, так і особистих інтересів та цілей. Це зумовлено комплексом повноважень і компетенцій, наданих таким посадовим особам, зокрема правом застосовувати заходи примусу, а точніше – законного примусу.

У зв'язку із цим у Конституції України у ст. 6 сформульована норма, яка вказує на те, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України¹. Зазначене поло-

ження є однією з визначальних засад правового порядку в Україні, про що йдеться у ст. 19 Конституції України, яке, на наш погляд, є дороговказом для організації державної влади на довгостроковий період розвитку держави і державності. Ми переконані в тому, що така відкритість і зрозумілість суб'єктів публічної адміністрації, якими є державні органи взагалі та суди зокрема, наголошує на неодмінній складовій принципу верховенства права – правовій визначеності поведінки таких суб'єктів та їх передбачуваності для людини або громадянина. Щодо судової гілки влади зауважимо, що принцип законності розглядається в аспекті діяльності судів, а не ухвалення та формування рішень, навіть якщо вони аналізуються крізь призму принципу законності, верховенства права та його складових.

Очевидно, що конституційна норма запрограмована на тривале застосування для регулювання відповідних суспільних відносин та підтримання балансу інтересів, насамперед соціальних і державних, уникнення конфліктності між ними та усунення ознаки антагоністичності в такій взаємодії інтересів, а також можливість прогнозувати поведінку держави, її органів та окремих посадових осіб для окремої особи чи соціальної спільноти, забезпечивши стабільність, прогностичність, динамічність і прогресивність розвитку відносин. Така норма визначила формулювання та змістовне наповнення принципу законності, який став однією з невід'ємних складових верховенства права. Це проявляється в характеристиці діяльності органів державної влади (усіх її гілок), спрямованої на забезпечення реалізації прав, свобод та інтересів особи в аспектах її екзистенції та гносеології.

Сучасна юридична наука сформулювала доктрину розуміння принципу законності, яка залишає маневри для вдосконалення його змісту, наповнення та відповідно встановлення меж його форми. Водночас вона містить статичні позиції щодо необхідності його застосування в діяльності органів державної влади, зокрема судової гілки влади.

О. Капля (2017) вказує на критерії, що відповідають принципу законності, а саме: критерії законності – відповідність нормам матеріального права та нормам процесуального права; критерії обґрунтованості – повнота і всебічність з'ясування обставин, підтвердженість доказів. Такого розмежування недостатньо для

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД)

«Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 10.09.2024).

чіткого відокремлення цих понять, тому наукове розроблення остаточного визначення потребує подальшого розвитку. Дослідник наголошує, що принцип законності, попри прискіпливу увагу науковців до нього, залишає багато питань, які потребують доповнення з огляду на темпорально-правову та соціальну складові.

У діяльності органів виконавчої влади принцип законності доктринально визначається як правовий режим їх функціонування (точніше вимога до такого функціонування), коли службові та посадові особи органів виконавчої влади зобов'язані точно й неухильно дотримуватися та виконувати вимоги чинного законодавства з метою забезпечення публічних інтересів (Марушій, 2021). Зміст принципу законності, на думку О. Марушій (2021), становить систему конкретних вимог: 1) загальність законності, яка відображається в обов'язковості законів та інших нормативно-правових актів для всіх без винятку учасників суспільних відносин; 2) суворе дотримання закону всіма суб'єктами відносин; 3) верховенство закону як нормативного документа особливого порядку в системі правових актів; єдність і цілісність системи законності; 4) реальність законності, що проявляється у виконанні вимог, сформованих у юридичних нормах, учасниками правовідносин; 5) єдина спрямованість діяльності органів державної влади (законодавчої, виконавчої та судової гілок влади); доцільність законності (вибір законних альтернатив здійснення правотворчої та правозастосовної діяльності, які відображають найбільш оптимальні заходи досягнення цілей правового регулювання); 6) рівність усіх перед законом; допустимість застосування покарання тільки за порушення абсолютно визначених приписів закону; 7) невідворотність покарання за вчинене порушення закону; 8) розроблення та реалізація дієвого механізму впровадження принципу законності в усіх сферах буття, створення системи гарантій, які забезпечуватимуть дотримання принципу законності в соціальному середовищі. Складно заперечити важливість цього принципу в діяльності органів державної влади, особливо її судової гілки, яка має діяти в межах і у спосіб, визначені насамперед процесуальним законодавством. Це забезпечуватиме як законність дій представників судової влади, так і прийняття рішень, які соціум сприйматиме як такі, що відповідають букві закону та ґрунтуються на засадах справедливості, тобто за своєю суттю узгоджуються з духом правового закону.

Якщо відійти від загального розуміння поняття «законність» і розглянути особливос-

ті прояву принципу законності у сфері регулювання відносин державного управління, то слід зазначити, що він ґрунтується на таких засадах: а) загальнообов'язковість законів для всіх органів та посадових осіб державного управління та інших суб'єктів, що вступають у відносини державного управління; б) єдність використання тлумачення законів усіма суб'єктами відносин державного управління¹; в) неприпустимість антитези законності та доцільності в регулюванні відносин у сфері державного управління (Журавель, 2013). Судову діяльність слід розглядати з позиції державно-владної функції її посадових осіб, які як у процесуальній, так і в організаційній діяльності повинні підкорятися закону. Це означає діяти виключно в межах і у спосіб, визначені Конституцією та законами України, застосовуючи розсуд тільки у встановлених законом межах і, керуючись внутрішнім переконанням, для досягнення справедливого балансу інтересів під час вирішення спорів про право.

Принцип законності є невід'ємною частиною додержання уповноваженими органами та окремими їхніми особами процесуальної складової застосування заходів адміністративного впливу. Водночас, як показує практика правозастосовної діяльності, порушення процесуальних норм доволі часто ігноруються, а перевага віддається винятково матеріальним нормам адміністративно-деліктного права і законодавства, матеріальній складовій адміністративного правопорушення. Такий стан справ створює умови для зневіри громадян у законності, саме в тій її складовій, що стосується врегулювання дій уповноважених органів влади та їхніх посадових осіб (Самбор, 2015), оскільки, власне, вказаний принцип є визначальним у діяльності органів державної влади. У чинних адміністративно-деліктних нормах, представлених у Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), простежується континуїтет радянщини та проникнення архаїчних норм у сучасну правову систему України. Історико-правовий період, коли на перший план висувалися питання державно-владного регулювання всіх без винятку суспільних відносин, зокрема й тих, що стосуються притягнення осіб до адміністративної відповідальності, залишився в минулому. Водночас підходи, засновані на теоретичних засадах того періоду, намагаються проникнути в сучасне правове поле та повернути суспільні відносини, що розвиваються, в минуле. У цьому контексті

¹ А головне – це єдність розуміння правової норми, її природи та призначення.

простежується не лише нехтування правами і свободами людини та громадянина, а й утвердження домінуючої ланки державних органів у вигляді формування доктринальних поглядів на розуміння змісту принципів верховенства права, поваги прав, свобод та інтересів людини і громадянина, рівності прав людини, учасників провадження, пріоритету інтересів держави над інтересами людини тощо. Водночас таке посилення на принципи верховенства права і законності скоріше є спробою пристосування до загальнолюдських ідеалів, ніж формування реальної основи реалізації повноважень держави, уповноважених нею органів та посадових осіб щодо документування адміністративних правопорушень та притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності (Самбор, 2015) на засадах свободи, рівності та справедливості, демократичного та природно-правового праворозуміння.

Утвердження законності в суспільстві та регулювання суспільних відносин залежить як від якості норм, так і від їх застосування, коли останнє формує цілісну систему уявлень, міркувань, довіри, а отже, і культури щодо принципу законності. У згаданому контексті формування гетерономного підходу до застосування норм для регулювання суспільних відносин визначальна роль належить судовій гілці влади та судам. Їх наділено повноваженнями здійснювати правосуддя, засноване на верховенстві прав, свобод і інтересів людини, справедливості, верховенстві права та дотриманні закону в поведінці суду під час розгляду справ. Формування аргументів судами має відповідати нормам позитивного процесуального та матеріального права і знаходити позитивний відгук у соціальному середовищі.

Вертикаль судової гілки влади уособлює систему справедливості у вирішенні спорів, що виникають між учасниками суспільних відносин. Залежно від того, як діють такі органи, неухильно додержуючись норм матеріального та процесуального законодавства, діючи у межах та спосіб, визначених Конституцією та законами України, залежить здатність суспільства та окремих його членів довіряти і вірити державній владі, тому що остання діє законно, спираючись не лише на етатистські основи правового порядку, а й на справедливість та свободу як базові елементи побудови правової системи і громадянського суспільства.

Якість правозастосування, перевірка норми позитивного права практикою її реалізації значною мірою залежать від професіоналізму та кваліфікації суб'єктів правозастосування. Зокрема, від наявності в таких суб'єктів до-

статніх знань, умінь і навичок правильного застосування норм позитивного права з урахуванням принципів законності, верховенства права та дотримання прав і свобод людини. Важливу роль відіграє правозастосовна практика національних судів у правовому регулюванні однорідних суспільних відносин. З огляду на сучасний розвиток суспільства, суди уміло застосовують право як регулятор суспільних відносин, враховуючи джерела його походження, природу самої людини, рівень розвитку суспільства та відносин у ньому, надаючи цим аргументам правового значення для забезпечення справедливого балансу інтересів. Не менш важливою є дискреція повноважень судової гілки влади, яка не повинна зводитися виключно до шаблонної поведінки, а також необхідності застосування до суб'єктів, які не бажать чи не здатні використовувати весь арсенал правового інструментарію для якісного регулювання суспільних відносин, засобів, механізмів, алгоритмів, спрямованих насамперед на утвердження прав і свобод людини, незалежно від її соціального статусу, статі чи віку, відповідних правових засобів впливу (Самбор, 2022a). Незважаючи на це, мають місце факти, коли окремі посадові особи тлумачать закон на власний розсуд, тим самим намагаючись його видати за внутрішнє переконання суду, що нівелює принцип законності, який є базовим у діяльності судової гілки влади та складовою більш широкого та глибокого принципу – принципу верховенства права, спрямованого на дотримання прав, свобод та інтересів особи, забезпечення її автономії та якісної взаємодії з правовими нормами, що існують у суспільстві.

Основою провадження у справах про адміністративні правопорушення, яке пропонують розуміти як чітко визначену послідовність процедурних дій, що здійснюються уповноваженими на те суб'єктами з метою своєчасного, всебічного, повного та об'єктивного з'ясування всіх обставин справи, вирішення її у чіткій відповідності до закону, забезпечення виконання винесеної постанови (Панасюк, 2021), є принцип законності, який звернений передусім до суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, проявляючись саме в процесуальній формі та правильному розумінні, а отже, і застосуванні норм матеріального права.

Звідси важливим у складанні постанов у справах про адміністративні правопорушення є їх обґрунтування та вмотивування як складових елементів правової аргументації та правового аргументування.

Практика обґрунтованості рішення у справі про адміністративне правопорушення, що має полягати в об'єктивному встановленні обставин справи, які мають значення для правильного її вирішення, та головне підтвердженні таких обставин доказами, дослідженими під час розгляду справи по суті, має прогалини як законодавчого, оскільки зазначене не знаходить відображення в нормах КУпАП, так і правозастосовного характеру, оскільки не висвітлюються у відповідних рішеннях (Самбор, 2017). Водночас факти поведінки суду, які ставлять його поза межами цих відносин, зокрема підносячи на щабель вище та усуваючи принцип законності з арсеналу регулювання своєї діяльності, особливо під час ухвалення рішень, застосування стягнень, а також обґрунтування й мотивування їхнього застосування, нівелюють досягнення правотворення у регулюванні суспільних відносин.

Це відбувається за обставин, коли поведінка уповноважених здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення органів та їхніх посадових осіб має спрямовуватися на своєчасне, всебічне, повне й об'єктивне з'ясування обставин кожної справи з урахуванням фундаментальних принципів права: законності, верховенства права, дотримання прав і свобод людини (Самбор, 2022б). Водночас важливим є усвідомлення того, як правова вимога співмірна із правовою реальністю.

Так, 30 жовтня 2023 року судом було винесено постанову у справі № 742/5652/23 про адміністративне правопорушення за ч. 1 ст. 175-1 КУпАП¹, якою неповнолітню особу, 2007 року народження, притягнуто до адміністративної відповідальності, визнано винною у скоєнні адміністративного правопорушення за ч. 1 ст. 175-1 КУпАП та застосовано щодо неї адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі 51 грн. Крім того, було стягнуто на користь держави судовий збір (0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 1 січня 2023 року), що становить 536 грн 80 коп. Судом було встановлено, що 19 вересня 2023 року, близько 12 год. 50 хв., неповнолітній на території навчального закладу курих електронну сигарету, чим порушив вимоги ст. 13 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання

тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення». У судовому засіданні неповнолітній визнав себе винним у скоєнному адміністративному правопорушенні та підтвердив вищевикладене. Заслухавши пояснення неповнолітнього, дослідивши матеріали справи, суд дійшов висновку, що неповнолітній винен у вчиненні правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 175-1 КУпАП, що підтверджується протоколом про адміністративне правопорушення серія ВАВ № 247450 від 19 вересня 2023 року. Відповідно до ч. 1 ст. 175-1 КУпАП особу може бути притягнуто до адміністративної відповідальності за куріння тютюнових виробів у місцях, де це заборонено законом, а також інших місцях, визначених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради. Оцінюючи докази у справі, суд вважав їх належними, допустимими, достовірними та достатніми, що у своїй сукупності надало можливість зробити висновок про винуватість неповнолітнього у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 175-1 КУпАП. Згідно зі ст. 33 КУпАП стягнення за адміністративне правопорушення накладається в межах, установлених КУпАП та іншими законами України. При накладенні стягнення враховується характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність. Відповідно до ст. 34 КУпАП суд визнав обставини, що пом'якшують відповідальність неповнолітнього, а саме щире каяття та вчинення ним адміністративного правопорушення у статусі неповнолітнього. Відповідно до ст. 35 КУпАП обставин, що обтяжують відповідальність неповнолітнього, який притягається до адміністративної відповідальності, судом не було встановлено. З урахуванням всіх обставин справи, відомостей про особу, яка притягується до адміністративної відповідальності, суд вважав за можливе призначити неповнолітньому стягнення в межах санкції ч. 1 ст. 175-1 КУпАП у вигляді штрафу. Згідно зі ст. 40-1 КУпАП у провадженні у справі про адміністративне правопорушення в разі винесення судом (суддею) постанови про накладення адміністративного стягнення судовий збір сплачується особою, на яку накладено таке стягнення. Відповідно до Закону України «Про судовий збір» у разі ухвалення судом постанови про накладення адміністративного стягнення особами, щодо яких ухвалене судове рішення, сплачується судовий збір у розмірі 0,2 прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що на момент винесення постанови становило

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 10.09.2024).

536 грн 80 коп.¹ Дослідження змісту цієї постанови суду викликає питання щодо її вмотивованості та обґрунтованості крізь призму принципу законності. Ця постанова суду у справі про адміністративне правопорушення примітна тим, що до адміністративної відповідальності притягається неповнолітня особа віком від 16 до 18 років, яка не працює, отже, власного доходу не має. До речі, питання відсутності праці як елемент, що характеризує неповнолітню особу, яка притягається до адміністративної відповідальності, взагалі не досліджується, що ставить під сумнів можливість неповнолітнього виконати відповідне стягнення, оскільки законодавство України про працю не зобов'язує неповнолітню особу мати джерело доходу, з якого можливе добровільне чи примусове виконання адміністративного стягнення. У контексті досліджуваної теми постає питання законності такого рішення, яке відповідатиме букві закону, на що, власне, і вказує принцип законності в діяльності державного апарату, всіх гілок влади, зокрема судової. Це передбачає дотримання її посадовими особами прав, свобод та інтересів людини як учасника суспільних відносин, де однією зі сторін є орган державної влади. Виконання принципу законності суддями як посадовими особами має здійснюватися безпосередньо в межах верховенства права, з урахуванням того, що така особа не має особистих джерел доходу. Реалізуючи за цих обставин прагнення до вартісної оцінки адміністративного правопорушення та його складової – штрафу, суду варто було б ініціювати клопотання про порушення адміністративного провадження щодо батьків неповнолітнього, який вчинив адміністративне правопорушення. Це провадження стосувалося б невиконання ними обов'язків щодо забезпечення належних умов життя, навчання та виховання малолітніх чи неповнолітніх дітей. Зазначене відповідало б не лише автономному баченню цієї події, а й владно-організуючому розумінню кваліфікації події та загальносуспільному інтересу.

Недарма Ф. Марчук, Г. Рудник та М. Шевченко переконують, що однією з умов ухвалення законного та обґрунтованого рішення у справі про адміністративне правопорушення є неухильне дотримання судом форми і змісту

¹ Постанова Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області від 30.10.2023 : справа № 742/5652/23, провадження № 3/742/2409/23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114511660> (дата звернення: 10.09.2024).

такого рішення, вимоги до якого встановлені законом. Постанова судді про визнання особи винною у вчиненні адміністративного правопорушення має бути обґрунтована достатніми і допустимими доказами (у сукупності: протокол про адміністративне правопорушення, пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, висновки експерта, пояснення свідків, речові докази тощо). Однак у багатьох постановках у справах про адміністративні правопорушення, зокрема в досліджуваній вище постанові суду, не наводяться пояснення та елементи суб'єктивної сторони складу правопорушення, що охоплює ставлення до вчиненого порушення особою, яка притягається до відповідальності, пояснень очевидців та інші докази вини правопорушника, міркування й мотиви відповідного рішення суду, а лише одним реченням зазначаються формальні ознаки правопорушення. У деяких постановках на підтвердження вчинення правопорушення суд посилається винятково на протокол про адміністративне правопорушення або на те, що обставини вчинення правопорушення підтверджуються матеріалами справи, за обставин, коли у справі про адміністративне правопорушення наявний один протокол².

Д. Черкез (2023) запевняє, що аргументація рішень суду повинна базуватися на раціональному змісті та логічних правилах. Судді при ухваленні рішення застосовують різні аргументи або сукупність аргументів залежно від особливостей справи. Сила аргументів має вирішальне значення для судді, який через певну логічну послідовність умовиводів ухвалює рішення. Вмотивоване судове рішення забезпечує учасникам судового розгляду та іншим особам можливість сформулювати власну правову позицію щодо висновків суду, викладених у рішенні, переконатися в його правосудності та сприйняти його як єдине можливе законне й обґрунтоване рішення, навіть у разі незгоди з ним. На досягнення саме таких результатів має бути спрямована діяльність всієї системи судів у процесі здійснення правосуддя (Черкез, 2023), а також уповноважених органів та їхніх посадових осіб.

² Марчук Ф. М., Рудник Г. І., Шевченко М. В. Про якість складання й оформлення судових рішень у кримінальних справах та справах про адміністративні правопорушення // Верховний Суд України : офіц. сайт. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/DBAE9855550C9F0DC2257B7C00383388](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/DBAE9855550C9F0DC2257B7C00383388) (дата звернення: 10.09.2024).

Аналізована вище постанова суду у справі про адміністративне правопорушення на перший погляд нічим особливим не вирізняється: є встановлений склад адміністративного правопорушення (зараз не будемо акцентувати увагу на доказах такого правопорушення), дослідження якого зводиться до аналізу об'єктивної сторони, що притаманно всім таким рішенням, обґрунтування рішення джерелами доказів, посилення на їх допустимість і достатність. Якби не таке: звертаючись до положень адміністративного та адміністративно-деліктного права, пригадаймо, що останні мають певну структуру, яка позначилася на змісті та структурі КУпАП (Загальна та Особлива частини, норми матеріального і процесуального права). За загальним правилом, норми Загальної частини з огляду на їхній базовий характер та фундаментальність для галузі права і законодавства мають певний пріоритет щодо положень Особливої частини та визначають певні правила і порядки, процедури та процес. Недарма у вказаних нормах неодноразово згадується принцип законності, який наводиться як незаперечний базис діяльності суб'єктів публічної адміністрації, наділених повноваженнями здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення та застосовувати заходи адміністративного примусу – адміністративні стягнення. Ураховуючи вказане, цілком доречним було б притягнути до адміністративної відповідальності батьків такого неповнолітнього за ст. 184 КУпАП, застосувавши у вигляді адміністративного стягнення штраф, що відповідало б насамперед принципу законності в адміністративно-деліктному праві, а також не стало би підґрунтям для розмов щодо такого судового рішення та формування соціальної думки про зверхність інституту судової влади, можливість таких посадових осіб бути на іншому боці законності, на власний розсуд, без сходження до принципу законності застосовувати заходи адміністративного стягнення.

Окремо зауважимо й на тому, що ч. 1 ст. 175-1 КУпАП встановлює заборону на «...куріння *тютюнових виробів* у місцях, де це заборонено законом, а також в інших місцях, визначених рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради...»¹ (курсив наш. – М. С.). Дійсно, нормою п. 3 ч. 2 ст. 13 Закону України

«Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення»² забороняється куріння, вживання та використання тютюнових виробів, предметів, пов'язаних з їх вживанням, трав'яних виробів для куріння, електронних сигарет, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згорання, кальянів у приміщеннях та на території навчальних закладів. Однак наявність такої заборони не кореспондується повною мірою з адміністративною відповідальністю за діяння, яке міститься в диспозиції ч. 1 ст. 175-1 КУпАП. Вказана норма встановлює адміністративну відповідальність за куріння тютюнових виробів, тобто виробів, які можуть бути використані для вживання та до складу яких, навіть частково, входить тютюн, незалежно від того, чи є він генетично модифікованим або ні. Отже, може йтися виключно про тютюн, а не про інші вироби. Водночас жодним чином не зазначено, чи курил неповнолітній тютюномісну електронну сигарету або ні, оскільки це є істотною та необхідною умовою для наявності в діях особи складу адміністративного правопорушення та подальшого притягнення до адміністративної відповідальності. Все викладене формує підстави для оскарження такої постанови суду у справі про адміністративне правопорушення.

Отже, не дивним є те, що неповнолітній та його законний представник не погодилися з таким рішенням суду першої інстанції, і законний представник в інтересах неповнолітньої особи подав апеляційну скаргу до апеляційного суду, в якій було наведено низку порушень норм матеріального та процесуального законодавства, зазначених вище, здійснивши посилення на те, що було грубо проігноровано право неповнолітнього, гарантоване ст. 59 Конституції України, на професійну правничу допомогу. На неможливість скористатися правовою допомогою вказує й незначний час між моментом виявлення правопорушення, складенням протоколу про адміністративне правопорушення та винесенням постанови без присутності законного представника і захисника, що позбавило неповнолітнього можливості скористатися правничою допомогою і реалізувати свої

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 10.09.2024).

² Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення : Закон України від 22.09.2005 № 2899-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2899-15> (дата звернення: 10.09.2024).

права особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

Відповідно до ст. 13 КУпАП до осіб віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені ст. 24-1 КУпАП. У разі вчинення особами віком від 16 до 18 років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 89, 121–127, 130, 139, ч. 3 ст. 154, ч. 2 ст. 156, статтями 173, 173-4, 174, 183-1, 185, 190–195 КУпАП, вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. З урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника до зазначених осіб (за винятком осіб, які вчинили правопорушення, передбачені ст. 185 КУпАП) можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені ст. 24-1 КУпАП¹.

Оскільки неповнолітня особа, якщо й вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 175-1 КУпАП (що викликає значний сумнів), то вона не несе адміністративної відповідальності на загальних підставах і до неї має бути застосовано виключно заходи впливу, передбачені ст. 24-1 КУпАП. Відповідно до ст. 24-1 КУпАП за вчинення адміністративних правопорушень до неповнолітніх у віці від 16 до 18 років можуть бути застосовані такі заходи впливу: 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення в потерпілого; 2) попередження; 3) догана або сувора догана; 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, або під нагляд педагогічному чи трудовому колективу за їхньою згодою, а також окремим громадянам на їхнє прохання².

Відповідно до ст. 251 КУпАП доказами у справі про адміністративне правопорушення, є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність цієї особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення,

поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, речовими доказами, показаннями технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, зокрема тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також тими, що працюють в автоматичному режимі, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, зокрема тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також тими, що працюють в автоматичному режимі або в режимі фотозйомки (відеозапису), які використовуються при нагляді за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, безпеки на автомобільному транспорті та паркування транспортних засобів, актом огляду та тимчасового затримання транспортного засобу, протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами. Обов'язок щодо збирання доказів покладається на осіб, уповноважених на складання протоколів про адміністративні правопорушення, визначених ст. 255 КУпАП³.

Єдиним доказом у розглянутій вище справі про адміністративне правопорушення неповнолітнього став протокол про адміністративне правопорушення, складений начальником сектору ювенальної превенції, яка, нібито одноосібно, і виявила правопорушення неповнолітнього, що додатково підтверджує суб'єктивність встановленого в діях неповнолітнього складу адміністративного правопорушення. Очевидно, що неповнолітня особа не має досвіду відстоювання своїх прав, та й недарма як у цивільному, так і в адміністративно-деліктному законодавстві визначено, що неповнолітні особи є особливою категорією учасників адміністративно-деліктного провадження, чії права і свободи перебувають під посиленням захистом держави як особливий соціальний інститут.

Отже, ключовими аргументами для подачі апеляційного позову стали: 1) порушення права на захист неповнолітнього; 2) недостатність допустимих доказів, які вказували б на те, що неповнолітній вчинив адміністративне правопорушення, та його винність у вчиненні

¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 10.09.2024).

² Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 10.09.2024).

³ Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 10.09.2024).

такого правопорушення; 3) порушення процесуальних норм права, що стало причиною неправильного застосування адміністративного стягнення до неповнолітнього. У сукупності вказані аргументи вказували на порушення принципу законності під час провадження у справі про адміністративне правопорушення за ч. 1 ст. 175-1 КУпАП щодо неповнолітнього та застосування адміністративного стягнення до нього, яке за жодних обставин справи не могло бути застосоване до вказаної особи.

Апеляційний суд Чернігівської області 6 грудня 2023 року виніс постанову, якою апеляційну скаргу законного представника в інтересах особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, залишив без задоволення, а постанову Прилуцького міськрайонного суду Чернігівської області від 30 жовтня 2023 року про притягнення неповнолітнього до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 175-1 КУпАП без змін. На обґрунтування та вмотивування свого рішення суд навів такі аргументи.

Неповнолітнього було притягнуто до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 175-1 КУпАП з накладенням стягнення у вигляді штрафу у розмірі 51 грн.

Як встановив суд, 19 вересня 2023 року, близько 12 год. 50 хв., неповнолітній за адресою: м. Прилуки, вул. Київська, 178, на території навчального закладу курив електронну сигарету, чим порушив вимоги ст. 13 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення».

Не погодившись із рішенням суду, законний представник неповнолітнього в інтересах особи, що притягується до адміністративної відповідальності, подала апеляційну скаргу, в якій просить постанову місцевого суду скасувати як незаконну та закрити провадження у справі. Законний представник вважає, що постанову винесено з неправильним застосуванням норм матеріального та процесуального права. В обґрунтування доводів скарги було зазначено, що матеріали справи не містять відомостей про присутність законного представника неповнолітнього та захисника при їх складанні, чим було порушено право на захист.

До початку розгляду справи на адресу апеляційного суду законний представник особи, що притягується до адміністративної відповідальності, надіслала заяву, в якій просила розглянути справу без її участі, вимоги викладені в апеляційній скарзі підтримала.

У судові засідання апеляційної інстанції законний представник неповнолітнього, який

подав апеляційну скаргу, не з'явилася, хоча про час і місце розгляду справи була повідомлена належним чином, заяв про відкладення розгляду справи подано не було.

Відповідно до вимог ч. 6 ст. 294 КУпАП участь особи, яка подала скаргу, чи інших осіб, які беруть участь у провадженні справи про адміністративне правопорушення, у розгляді справи судом апеляційної інстанції, не є обов'язковою. Наведене положення відповідає практиці Європейського суду з прав людини, аналіз якої свідчить про те, що відсутність особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, під час розгляду справи судом апеляційної інстанції не може автоматично вважатися порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Перевіривши доводи апеляційної скарги та матеріали справи, апеляційний суд дійшов такого висновку.

Відповідно до статей 245, 251, 252, 280, 283 КУпАП доказами у справі про адміністративне правопорушення є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність цієї особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, свідків, а також іншими документами.

Зазначені вимоги закону судом першої інстанції при встановленні фактичних обставин справи та визначенні адміністративного стягнення було дотримано в повному обсязі.

Згідно із ч. 7 ст. 294 КУпАП апеляційний суд переглядає справу в межах апеляційної скарги.

Факт учинення неповнолітнім адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 175-1 КУпАП, в апеляційній скарзі не оскаржувався, тому висновок суду першої інстанції в цій частині апеляційним судом не перевірявся.

Відповідно до ст. 270 КУпАП інтереси особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, і потерпілого, які є неповнолітніми або особами, котрі через свої фізичні або психічні вади не можуть самі здійснювати свої права у справах про адміністративні правопорушення, мають право представляти їхні законні представники (батьки, усиновителі, опікуни, піклувальники).

Згідно з вимогами правила 7.1 Мінімальних стандартних правил ООН, що стосується

відправлення здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, право мати адвоката та право на присутність батьків є основними процесуальними гарантіями захисту прав неповнолітніх¹.

Твердження апелянта про порушення ст. 256 КУпАП під час складання протоколу через відсутність відомостей про присутність законного представника, а також про неповідомлення відповідних органів у справах дітей щодо захисту прав неповнолітнього, суд вважає непереконаливими, оскільки ст. 270 КУпАП передбачає *право, а не обов'язок законних представників або адвоката представляти інтереси неповнолітнього*.

Стягнення неповнолітньому призначено відповідно до ст. 33 КУпАП згідно із санкцією ч. 1 ст. 175-1 КУпАП, за якою його притягнуто до адміністративної відповідальності.

Оскільки суд першої інстанції не допустив порушень ст. 280 КУпАП, які могли б істотно вплинути на висновки щодо винуватості особи, кваліфікації її дій чи обґрунтованості стягнення, підстав для скасування або зміни постанови суд не вбачає².

Можна стверджувати, що суд скористався своїм правом на адміністративний розсуд в адміністративно-деліктному праві, що є інтелектуально-вольовою діяльністю посадових осіб органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування (або уповноважених ними осіб). Така діяльність ґрунтується на нормах позитивного права, здійснюється відповідно до Конституції та законів України, на підставі, в межах повноважень та у спосіб, визначені законодавством. Вона пов'язана з оцінкою доказів, всебічним, повним і об'єктивним дослідженням обставин справи за внутрішнім переконанням, керуючись правосвідомістю, задля утвердження верховенства права та захисту прав, свобод і законних інтересів людини, а також завершується ухваленням індивідуального акта застосування права (Sambor, 2018)

¹ Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних (Пекинские правила) : приняты резолюцией 40/33 Генеральной Ассамблеи от 29.11.1985. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/beijing_rules.shtml (дата звернення: 10.09.2024).

² Постанова Чернігівського апеляційного суду : від 06.12.2023 : справа № 742/5652/23, провадження № 33/4823/929/23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115491072> (дата звернення: 10.09.2024).

під час обґрунтування та вмотивування свого рішення, що відповідає сучасній доктрині доказування та формування судового рішення на підставі допустимих та достатніх доказів, належного їх вмотивування. Водночас слід мати на увазі, що такий розсуд суду не повинен виходити за межі наданих йому повноважень, визначених у законі, зокрема щодо застосування відповідних видів адміністративних стягнень до неповнолітньої особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

Аналіз зазначеного рішення суду апеляційної інстанції свідчить, що суд фактично перевірів лише одну з підстав, наведених в апеляційній скарзі, а саме відсутність законного представника та адвоката в неповнолітнього, зауваживши, що представництво неповнолітнього законним представником є лише правом неповнолітнього, яке він не реалізував. Однак маємо нагадати про те, що особи у віці від 14 до 18 років наділені неповною дієздатністю фізичної особи (ст. 32 Цивільного кодексу України³). До сказаного додамо, що у віці від 16 до 18 років неповнолітня особа позбавлена можливості повноцінно працювати з метою отримання доходу, з якого і могла б сплатити відповідне стягнення у вигляді штрафу. Недарма законодавець, виражаючи волю соціуму та демонструючи цілісність і послідовність законотворчої діяльності, узгодження норм позитивного права, включив до КУпАП статтю 24-1, у якій визначив особливості застосування адміністративних стягнень до неповнолітніх. У цьому разі суди першої та апеляційної інстанції не перевірили можливість неповнолітнього сплатити адміністративне стягнення у вигляді штрафу, а також прямо знехтували положеннями ст. 24-1 КУпАП.

З точки зору фундаціоналізму, суд ухвалив рішення, ігноруючи загальновідомі обставини, які визначають базові засади провадження у справах про адміністративні правопорушення та застосування адміністративної відповідальності. Зокрема, суд не дослідив принцип законності в діяльності суду першої інстанції, демонструючи надмірну автономність не лише в суспільстві, а й у сфері позитивного права. Водночас слід пам'ятати, що право однієї сторони без обов'язку іншої не існує, що обумовлює їх парний характер.

³ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.09.2024).

Попри відсутність у законі чіткого визначення принципу збереження фідучіарного характеру рішень як основи діяльності судової гілки влади, цей характер має знаходити відгук серед сторін справи та в соціальному середовищі. Це сприяє утвердженню авторитету влади через довіру до її інститутів і суб'єктів, уповноважених вирішувати спори та усувати конфлікти у відповідних суспільних відносинах.

Досягнення зазначеної мети можливе шляхом ефективної аргументації судами своїх рішень, що, своєю чергою, вимагає глибоких не лише практичних, а й теоретичних знань від суддів, які пов'язані із загальнотеоретичною юриспруденцією, а також розуміння особливостей функціонування публічно-правових інститутів, що є специфікою буття держави. Як результат, цілісність державних інституцій залежить, зокрема, і від обґрунтованості судових рішень (Кістяник, 2021), наслідком чого є довіра до таких рішень та їх сприйняття, незалежно від того, чи задовольняють такі рішення інтереси сторін з боку як учасників провадження, так і усього суспільства.

Подібні рішення судів негативно не лише позначаються на дотриманні принципу законності в конкретних судових справах, а й формують прецедентну практику для судів першої інстанції щодо застосування норм позитивного права крізь призму того ж принципу законності. Як наслідок, знижується ефективність адміністративно-деліктного права як здатності його норм урегульовувати суспільні відносини, що виникають унаслідок учинення адміністративних правопорушень, відповідно до інтересів суспільства. Саме інтереси суспільства виступають основою для прийняття таких норм і визначають їхні цілі та завдання з дотриманням принципів верховенства права, прав і свобод людини та законності. По-перше, ефективність адміністративно-деліктного права передусім спирається на те, що право виступає універсальним регулятором суспільних відносин. Отже, його ефективність повинна реалізуватися в застосуванні норм у фактичних суспільних відносинах, тобто відповідно до норм інтересів суспільства. По-друге, своєчасність прийняття норми адміністративно-деліктного права характеризуватиме її ефективність з огляду на своєчасність заповнення правового вакууму, а отже, визначить мету норми адміністративно-деліктного права. По-третє, ефективність норми адміністративно-деліктного права характеризується частотою її застосування або незастосування за умови відсутності виникнення підстав для

таких правовідносин. По-четверте, економічна ефективність норми адміністративно-деліктного права визначається співвідношенням затрат, пов'язаних із виявленням, припиненням, документуванням адміністративного правопорушення та притягненням винної особи до відповідальності, із заподіяними цим правопорушенням збитками. По-п'яте, ефективність адміністративно-деліктного права відображає практику правозастосування, яка повинна неухильно відповідати нормативним приписам, принципам верховенства права і законності (Самбор, 2016).

Власне, така адміністративно-правозастосовна практика ставить на порядок денний необхідність унесення змін до КУпАП, а саме: 1) ухвалення на законодавчому рівні необхідності відображення в постанові у справі про адміністративні правопорушення формулювання та обґрунтованості доказами відповідної форми вини особи, яка вчинила правопорушення; 2) обґрунтування відповідними доказами складу правопорушення та його вчинення конкретною особою; 3) законодавче встановлення вимоги вмотивованості ухваленого рішення, що гарантує його зрозумілість і довіру до нього (Самбор, 2017), адже будь-яке судове рішення має бути доступним і передбачуваним.

Принцип юридичної визначеності як складовий елемент принципу законності є істотно важливим для питання довіри до судової системи та верховенства права. Щоб досягти цієї довіри, держава повинна зробити текст закону (*the law*) легко доступним, вона також зобов'язана дотримуватись законів (*the laws*), які запровадила або санкціонувала, і застосовувати їх у передбачуваний спосіб та з логічною послідовністю. Передбачуваність означає, що закон має бути проголошений наперед (до його застосування), із забезпеченням ознайомлення з його змістом, а отже, інтерпретацією. Він має бути передбачуваним щодо його наслідків, сформульованим із достатньою мірою чіткості, щоб особа мала можливість скерувати свою поведінку (Берназюк, 2020), а суспільство – оцінити затребуваність, якість і застосування такої норми.

ВИСНОВКИ. Судова гілка влади та її рішення відіграють ключову роль у формуванні правового порядку в Україні. Вони асоціюються із законністю дій органів державної влади, ефективністю управлінського впливу на соціальні відносини, збалансуванням інтересів особи, суспільства і держави, а також з утвердженням верховенства права та дотриманням прав і свобод людини. Принцип законності в діяльності органів державної влади в цілому

та суду зокрема гарантує передбачуваність, прогнозованість відповідних рішень, а отже, гарантує якісне регулювання суспільних відносин за допомогою норм права. Особливо чутливою є сфера державного примусу, оскільки вона передбачає застосування до особи негативних заходів впливу. У зв'язку із цим розуміння порушень принципу законності під час застосування заходів юридичної відповідальності, зокрема адміністративної, є питанням надзвичайно чутливим як для окремої особи, так і суспільства у цілому.

Для забезпечення таких фундаментальних принципів права, як дотримання прав і свобод людини, верховенство права та законність у діяльності державних органів і їхніх посадових осіб, важливо розуміти зміст складу адміністративного правопорушення (Самбор, 2020), зокрема передбаченого ст. 175-1 КУпАП. Поряд з об'єктом та об'єктивною стороною невід'ємними складовими є також суб'єкт і суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення.

Принцип законності в застосуванні адміністративної відповідальності до неповнолітніх є надзвичайно важливим, оскільки поряд із забезпеченням неухильного виконання законів органами державної влади вказаний принцип справляє неабиякий вплив на правові знання та правову культуру молоді, нового покоління країни та їхнє ставлення до держави в цілому, до її інститутів, зокрема суду, формують принцип довіри до інституту держави. Це підґрунтя для фідуціарного підходу до поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави, зокрема через здійснення правосуддя. Його першочергове призначення полягає в неухильному дотриманні законності в діяльності цих органів та їхніх посадових осіб, а також у забезпеченні прав і свобод людини. Ми переконані в тому, що від якості аргументації рішень судів, їх обґрунтування та вмотивування залежить ефективність правового регулювання суспільних відносин у цілому та здатність до розбудови демократичної держави і громадянського суспільства.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Берназюк Я. Категорія «якість закону» як складова принципу верховенства права та гарантія застосування судом найбільш сприятливого для особи тлумачення закону // Верховний Суд : сайт. 22.10.2020. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1011199> (дата звернення: 10.09.2024).
2. Бондар В. В. Прийняття рішень у справах про адміністративні правопорушення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 16 с.
3. Жильцов О. Л. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: процесуально-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2007. 20 с.
4. Журавель М. В. Принцип законності в процесі розвитку державного управління в Україні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. Т. 13. С. 220–227.
5. Капля О. М. Втілення принципу законності адміністративного судочинства в законодавстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 44, т. 2. С. 28–31.
6. Кістяник В. І. Судова аргументація: особливості, порівняльний аналіз та вітчизняна і зарубіжна практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2021. 215 с.
7. Марушій О. А. Забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади: адміністративно-правова характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07. Львів, 2021. 18 с.
8. Панасюк О. В. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2021. 32 с.
9. Самбор М. А. Недотримання процесуальної форми адміністративно-деліктного провадження та порушення гарантій прав і свобод людини: шляхи усунення порушень та прогалин законодавства. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022б. № 4 (100). С. 186–206. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.186-206>.
10. Самбор М. А. Обґрунтованість і вмотивованість рішень у справах про адміністративні правопорушення // Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1 груд. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 126–129.
11. Самбор М. А. Принципи права у нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1 (75). С. 244–256.
12. Самбор М. А. Склад адміністративного правопорушення щодо порушення правил карантину людей. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 2 (90). С. 155–170. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.90.155-170>.

13. Самбор М. Ефективність адміністративно-деліктного права України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки*. 2016. № 2 (103). С. 45–48.

14. Самбор М. Захист економічних інтересів держави шляхом дотримання прав і свобод людини з боку суб'єктів публічної адміністрації та використання останніми судових прецедентів з принципом людиноцентризму та законності у діяльності цих органів // Податкові спори в адміністративному судочинстві : зб. тез доп. П'ятої Міжнар. наук.-практ. конф. «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 4–5 лип. 2022 р.) / редкол.: М. І. Смокович, Р. Ф. Ханова, М. П. Кучерявенко та ін. Київ : ВАІТЕ, 2022а. С. 126–129.

15. Черкез Д. Л. Вмотивованість судового рішення у господарському судочинстві : дис. ... д-ра філософії : 081. Кропивницький, 2023. 276 с.

16. Sambor M. Administrative discretion in administrative-delict law. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2018. Iss. 2 (92). Pp. 115–121.

Надійшла до редакції 13.09.2024

Прийнята до опублікування 15.12.2024

REFERENCES

1. Bernaziuk, Ya. (2020, October 22). *The category of “quality of law” as a component of the principle of the rule of law and a guarantee of the application by the court of the interpretation of the law most favorable to the individual*. Supreme Court. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1011199>.

2. Bondar, V. V. (2011). *Decision-making in cases of administrative offenses* [Candidate thesis, Open International University of Human Development “Ukraine”].

3. Cherkez, D. L. (2023). *Motivation of a court decision in commercial proceedings* [Doctor of philosophy dissertation, Donesk State University of Internal Affairs].

4. Kaplia, O. M. (2017). The implementation of the principle of legality of administrative proceedings in law of Ukraine. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 44(2), 28–31.

5. Kistianyuk, V. I. (2021). *Judicial argumentation: features, comparative analysis and domestic and foreign practice* [Candidate dissertation, National University of Kyiv Mohyla Academy].

6. Marushii, O. A. (2021). *Ensuring legality in the activities of executive authorities: administrative and legal characteristics* [Candidate thesis, National University “Lviv Polytechnic”].

7. Panasiuk, O. V. (2021). *Administrative and tort law of Ukraine: theoretical issues of development and reform* [Candidate thesis, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs].

8. Sambor, M. (2018). Administrative discretion in administrative-delict law. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 2(92), 115–121.

9. Sambor, M. A. (2015). Principles of law in the norms of the Code of Ukraine on Administrative Offenses. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1(75), 244–256.

10. Sambor, M. A. (2016). The effectiveness of administrative tort law in Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal Sciences*, 2(103), 45–48.

11. Sambor, M. A. (2017, December 1). *Justification and motivation of decisions in cases of administrative offenses* [Conference presentation abstract]. VI International Scientific and Practical Conference “Modern problems of legal, economic and social development of the state”, Kharkiv, Ukraine.

12. Sambor, M. A. (2020). Composition of an administrative offense for violating the rules of quarantine of people. *Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, 2(90), 155–170. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.90.155-170>.

13. Sambor, M. A. (2022a, July 4–5). *Protection of the economic interests of the state through observance of human rights and freedoms by public administration entities and the use by the latter of judicial precedents with the principle of human-centrism and legality in the activities of these bodies* [Conference presentation abstract]. Fifth International Scientific and Practical Conference “Administrative justice in Ukraine: problems of theory and practice”, Kyiv, Ukraine.

14. Sambor, M. A. (2022b). Law enforcement practice as a discussion of non-observance of the procedural form of administrative-delict proceedings and violation of the guarantee of human rights and freedoms. *Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, 4(100), 186–206. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.186-206>.

15. Zhuravel, M. V. (2013). The principle of legality in the process of development of public administration in Ukraine. *Research Papers of National University “Odessa Law Academy”*, 13, 220–227.

16. Zhylytsov, O. L. (2007). *Administrative liability of legal entities: procedural and legal aspect* [Candidate thesis, Kharkiv National University of Internal Affairs].

Received the editorial office: 13 September 2024

Accepted for publication: 15 December 2024

MYKOLA ANATOLIIOVYCH SAMBOR,

Candidate of Law,

Associate Member of National Ukrainian Higher Education Academy,

Deputy of the Pryluky District Council,

The Main Department of the National Police in the Chernihiv Region,

Pryluky District Police Office,

Monitoring Department;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0446-3892>,

e-mail: nikolas783@ukr.net

LEGALITY AS A PRINCIPLE OF COURT ACTIVITY IN RESPECTING THE RIGHTS, FREEDOMS AND INTERESTS OF MINORS IN CASES OF ADMINISTRATIVE OFFENCES

The article is devoted to the analysis of the interpretation and peculiarities of implementation of the principle of legality in the court's activity during the consideration of cases on administrative offences. The study focuses on the empirical aspect of the application by courts of the Constitution and laws of Ukraine regarding the observance of human rights and freedoms in proceedings on administrative offences involving certain categories of citizens who need additional protection – minors. Administrative law enforcement practice demonstrates that the courts of first instance and appellate courts, using their own legal consciousness, apply administrative penalties to minors which are not provided for by law, thereby neglecting the principle of legality in the activities of public authorities. The issue of the right to defence of minors and representation of minors in cases of administrative offences is investigated. It appears that the courts point out that the right to defence of minors is not an obligation of public authorities, but is only a right of a minor. At the same time, it should be noted that the representation of a minor's interests is caused by the fact that he or she does not have full legal capacity and the capacity to act, and therefore is not able to independently use and exercise his or her rights and freedoms.

The fiduciary nature of decisions resonates with the parties to the case and the social environment, contributing to the establishment of the authority of the government through trust in its institutions and entities authorised to resolve disputes and eliminate conflict in relevant social relations.

Ignoring the principle of legality in specific court cases leads to the formation of precedent-setting practice for first instance courts to apply positive law in the context of the principle of legality. As a result, the effectiveness of administrative tort law as the ability of its provisions to regulate social relations arising from administrative offences in accordance with the interests of society is reduced. It is the interests of society that serve as the basis for the adoption of such rules and determine their goals and objectives in compliance with the principles of the rule of law, human rights and freedoms and legality. The effectiveness of administrative tort law should primarily be based on the fact that law is a universal regulator of social relations. Consequently, its effectiveness should be realised in the application of rules in actual social relations, i.e. in accordance with the rules of public interest.

In this regard, it is extremely sensitive for each individual to understand violations of the principle of legality in the application of legal liability, including administrative liability. In this context, legality in the application of administrative liability to minors is an extremely important component. Along with ensuring the strict implementation of laws by public authorities, this principle has a significant impact on the legal knowledge and legal culture of young people and the new generation of the country's population. It shapes their attitude towards the state in general and its institutions, in particular the courts, and strengthens their trust in the state as an institution.

Keywords: *legality, court, minor, rights of a minor, proceedings on an administrative offence.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Самбор М. А. Законність як принцип діяльності суду з дотримання прав, свобод та інтересів неповнолітніх у справах про адміністративні правопорушення. *Право і безпека*. 2024. № 4 (95). С. 90–104. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.4.08>.

Citation (APA): Sambor, M. A. (2024). Legality as a principle of court activity in respecting the rights, freedoms and interests of minors in cases of administrative offences. *Law and Safety*, 4(95), 90–104. <https://doi.org/10.32631/pb.2024.4.08>.